

PLANIRANJE PORODICE

I. POJAM PLANIRANJA PORODICE

1) U nizu funkcija koje je porodica imala tokom istorije i koje danas ima, reproduktivna funkcija zauzima jedno od vrlo vidnih mesta. Ova misija porodice zasniva se na biološkom nagonu održanja vrste i predstavlja prirodnu posledicu odnosa između muškarca i žene koji su osnovni temelj svakog braka.

Društvena zajednica, bez obzira na karakter svojih političkih institucija, svoju državnu organizaciju i prirodu ekonomskih odnosa koji u njoj dominiraju, od uvek je imala potrebu da se stalno obnavlja i da tok svoje reprodukcije obavlja u sredeanim, unapred određenim i kontrolisanim okvirima. U tom smislu društvo je zainteresovano za stvaranje fizički snažnih, umno razvijenih i etički formiranih mladih generacija koje će biti u stanju da preuzmu na sebe odgovorne dužnosti u društvenom životu. Stvaranje ovakve mlade generacije sa pozitivnim moralnim kvalitetima i intelektualnim osobinama, dobrim delom zavisi i od načina kako je bračni i porodični život organizovan i koji su uslovi stvoreni za razvoj ličnosti u porodičnim okvirima. Zbog toga je društvo zainteresovano za stvaranje zdrave i usklađene, savremene i dobro organizovane bračne zajednice. Taj cilj država ostvaruje stavljanjem braka i porodice pod svoju zaštitu i posebnom brigom za njihovo unapređenje i moderni razvitak.

Međutim, pored ove opšte brige za stvaranjem potomstva čija sadržajna vrednost nosi u sebi odlike visokih eugeničkih i etičkih kvaliteta, država nije uvek, ili ne u dovoljnoj meri, izražavala i svoj interes da utiče na kvantitativnu komponentu svoje biološke reprodukcije, odnosno na broj novih, mladih članova jedne porodice. Populaciona politika nije predstavljala jednu sistemsku pojavu koja proističe iz prirode samog braka i porodice, već je više imala jednu eksternu dimenziju koja se povremeno javljala tokom istorije ili u posebnim kriznim trenucima i čije je kretanje imalo isprekidan, gotovo kampanjski karakter. Intervencija, koju je društvo preduzimalo radi zaštite svojih bitnih biološko-egzistentnih interesa, objektivno je dobijala palijativnu vrednost, a ne

značaj jedne trajne, metodološki usmerene, elastične i kompleksne politike. U tom smislu ideja o planiranju porodice, ma koliko bila klasična, uvek je dobijala elemente improvizacije, novih traženja i starih lutanja, bez potrebe da sebe konačno definiše i društveno odredi.

2) Pojam planiranja porodice često nije jasan. Njegove bitne karakteristike i ciljna određenost obično se teorijski primaju i praktično tretiraju kao opšte pretpostavke jedne restriktivne intervencije u slučaju pristustva „demografske eksplozije“ ili „populacione ekspanzije“ koja je u stanju da ugrozi osnovna materijalna i duhovna dobra, ekonomsko bogatstvo i emocionalnu stabilnost braka i porodice, a preko njih i društva kao celine. Prema tome, populaciona politika se određuje negativnom komponentom, kao splet različitih i složenih mera čiji je zadatak da spreči (obuzda) povećanje poroda i nekontrolisano stvaranje novih generacija. Međutim, opšta aktivnost u planiranju porodice obuhvata i sve potrebne korake kao i sva pogodna sredstva da se stimulativnim merama broj dece u porodici poveća i na taj način vodi jedna određena politika populacione ekspanzije. Zbog toga se neposredni cilj planiranja porodice određuje i afirmativno, kao skup mera da se porodica biološki obnovi i generacijski ojača i stabilizuje. Istina, ova druga dimenzija populacione politike, u naše doba, sve je manje prisutna i u očitoj je nerazmeri sa njenom restriktivnom komponentom. Zbog toga se verovatno i stvara utisak da prevalentnost jednog njenog ekstrema, u svojoj suštini, određuje i meritorni sadržaj njenog efektivnog cilja.

3) Kapacitetna sposobnost za kreiranje potomstva je očito veoma velika. Misija nagona za održanje vrste obezbeđuje potpunu reprodukciju čovečanstva pa i njegovu populacionu ekspanziju. Socijalni, prirodni ili patološki oblici koji utiču na umanjenje broja ljudi u svetu, naročito ratovi, prirodne katastrofe, bolesti i velike epidemije, dobijaju svoju potpunu demografsku rekompensaciju u novim naraštajima koji neodoljivo nadolaze. Treba primetiti da i sama priroda svojim teško uhvatljivim ali sasvim sigurnim zakonomernostima reguliše, na svoj osobeni način, ritam i tok demografske obnove. Danas se može pouzdano tvrditi da je gotovo svaki deseti brak neplodan. Na ovaj način i priroda daje svoj specifičan doprinos opštem procesu ljudske reprodukcije.

Međutim, ono što je bitno za obnovu ljudske vrste, pa time i za sam smisao i opravdanost prisustva jedne određene populacione politike, odnosi se na nesumnjivu konstataciju da se akt začeća deteta, koji nije identičan sa samim polnim odnosom, odvija sasvim stihijno, da se prepušta slučaju trenutka i da objektivno predstavlja više spontanu posledicu jednog čina nego isključivi i neposredni cilj jednog akta. To je i po sebi razumljivo jer čin začeća u većoj meri proističe iz stimulativnih elemenata samog polnog nagona, nego iz naglašenog uticaja roditeljskih osećanja. Ljubav i potreba za decom više su posledica ljudske humanizacije nego atavističkog impulsa samog nagona za održanje vrste. Priroda zna za reprodukciju, a čovek za ljubav prema potomstvu. Zbog toga su ljudi oduvek osećali potrebu, bez obzira što su u tome bili onemogućeni svojim neznanjem i mnogim oblicima ideološke (posebno verske) dogmatike i konzervativne politike, da akt začeća deteta izvuku iz jedne opskurne dominacije stihije i slučaja i podvrgnu svom uticaju i svojoj svesnoj (racionalnoj) kontroli, usmeravanju i interven-

ciji. Treba naglasiti da ovu potrebu ne određuju samo opšte zakonitosti jedne naučne preokupacije, već i zahtevi dnevne i neposredne praktične politike. Jednom reći, čovek želi da postane svesni akter svoje reprodukcije, da na nju utiče, određuje njen pravac, intenzitet i vremenski razmak. Ova težnja ljudi za intelektualnom dominacijom ličnosti nad iracionalnim elementima egzistencije, sve je izrazitija i postaje osnovni i bitni sadržaj savremene politike u planiranju porodice. Zbog toga treba reći, da je pojam planiranja porodice određen i ovom intelektualnom komponentom kao racionalnom rekompensacijom ljudske prolaznosti i egzistentne inferiornosti.

4) Kompleksna problematika planiranja porodice objektivno predstavlja i posledicu prisutnog zahteva da se izmene odnosi među polovima i da se ustanova braka postavi na elementima ravnopravnosti, principima humanosti i poštovanju ljudskog dostojanstva. Kao neposredna posledica racionalnog uticaja usmerenog vida populacione politike, nestaju komponente patrijarhalne dominacije i žena od objekta u aktu začeća postaje aktivni i odlučujući subjekt u procesu kreacije i rođenja dece. Time se onemogućava tendencija biološke eksploatacije polova čija je suština društveno određena inferiornim položajem žene u braku i porodici. Zbog toga, opšti i posebni elementi populacione politike proističu, ma da to uvek i ne mora biti slučaj, iz egalitarnih osnova savremene moderne bračne zajednice.

5) Podizanje i vaspitanje dece, uz puno angažovanje roditeljskih osećanja, pune ozbiljnosti i potpune odgovornosti, predstavlja svojevrsnu kompleksnu sintezu ličnih napora, stalnog žrtvovanja i mnogih odricanja. Ljubav koju roditelji gaje prema deci nije uvek u stanju, svojom izrazitom emocionalnošću, da savlada i ukloni negativne posledice koje permanentno angažovanje oko dece ostavlja na njihovo zdravlje i opšte raspoloženje. Zbog toga, svaki napor koji nastaje kao posledica rođenja novog deteta u trenutku u kome roditelji nisu psihološki savladali izdržane napore sa već prisutnom decom, ili u momentu kad su zdravstveno nepripremljeni, bez materijalnih sredstava i odgovarajućeg stambenog prostora, objektivno znači (ili može značiti) prihvatanje materinstva, odnosno obaveze oca, bez potrebne spremnosti za nova odricanja. Dete koje se u takvim okolnostima rodi, obično se prima kao dete koje se ne želi. Zbog toga se osnovni ciljevi opšte politike planiranja porodice potvrđuju i u postavci: da svako rođeno dete, bude i željeno dete. Iz krajnjih konzekvenci ovog principa proističe i zahtev da roditelji svesno odlučuju o broju svoje dece i razmaku između njihovog rođenja.

6) I konačno, treba istaći, da planiranje porodice danas predstavlja jedno od osnovnih prava koja neotuđivo pripadaju svakom građaninu bez obzira na njegov pol i bračno stanje. Do nedavno, raspravljanje o problemima planiranja porodice i o sredstvima za ostvarenje te politike, bilo je u nekim zemljama nedopušteno, pa je čak povlačilo i krivičnu odgovornost. Međutim, danas je pravo na planiranje porodice, na odlučivanje o broju njenih članova jedno od osnovnih ljudskih prava čiji značaj ne ostaje bez odjeka i u aktima Ujedinjenih Nacija.

II. POGLEDI NA PLANIRANJE PORODICE TOKOM ISTORIJE

1) Ideja o planiranju porodice u njenom kompleksnom vidu nije nova. Na njene prve oblike nailazimo još u antičko doba. Tako je u staroj Grčkoj Likurgov zakon nalagao bračnim drugovima da imaju najmanje dva deteta. Prema ovoj zakonskoj koncepciji svaki bračni par morao je da obezbedi bar svoju sopstvenu reprodukciju. Na ovaj način populaciona politika dobija dimenzije jedne naglašene težnje da se spreči demografska regresija, očuva u najgorem slučaju postojeći volumen ljudskih bića i stvori perspektiva jedne moguće i željene demografske ekspanzije.

Međutim, ono što posebno karakteriše metodološke elemente ovakvog oblika populacione politike, leži u negaciji svesnog i voljnog pristupa bračnih drugova određivanju broja dece koju žele da imaju u svom braku. U ovakvom slučaju, neobuzdanu stihiju ljudske reprodukcije, koja se odvija po prirodnim zakonima održanja vrste, zamenjuje prividno kontrolisana ali objektivno nametnuta populaciona politika koja se odvija po državnom zakonu o planiranju porodice. U oba slučaja dominiraju zakonitosti različite po svojoj strukturi ali istovetne po svojoj negaciji aktivnog i jedino odlučujućeg uticaja bračnih drugova. Na taj način, elementi populacione politike, koji pružaju bračnim drugovima određena prava, transformacijom svog cilja dobijaju karakteristike određenih obaveza. U krajnjoj liniji, primenom ovakve politike, svesni akteri humaniziranog procesa reprodukcije spuštaju se na animalni nivo objekata prokreacionog akta određenog i diktiranog od strane države. Ličnost u ovakvom slučaju doživljava svoj pad kao i potpunu ljudsku negaciju i postaje direktna funkcija državnog interesa. Na ovakve totalitarističke koncepcije u domenu populacione politike, nailazimo, u posebnim i različitim varijantama, i kasnije sve do naših dana.

2) U klasičnom rimskom društvu, za vreme vladavine Avgusta, do net je poznati zakon: Lex Julia et Papia Poppea. Ovaj zakon bio je izazvan neposrednom potrebom da se spreči opadanje broja slobodnih rimskih građana koji su bili pozvani da upravljaju državom i da se brinu za njen opstanak, veličinu i moć. Usled prisustva praktične hedonističke filozofije, opšteg kulta uživanja, opadanja morala i negacije institucije braka, građani su nerado stupali u bračnu zajednicu ili su sklapali brak samo zato da bi ga vrlo brzo i sasvim neodgovorno raskinuli. Brakovi su bili obično bez dece ili sa sasvim nedovoljnim brojem potomaka. Zbog toga je Avgust odlučio da zakonskim merama podstakne rimske građane da stupaju u brak i u njegovom sredeom okviru stvaraju i podižu svoju decu. Sankcija ovih zakonskih mera bila je infamija (dakle moralne prirode), a povlačila je i gubitak naslednopravne sposobnosti. Rimski građanin (*pater familias*), u čijem je braku rođen veći broj dece, uživao je posebne privilegije koje za sujetu onog vremena nisu bile male. Na ovaj način, Avgust je želeo da direktnim pa i indirektnim sredstvima utiče na populacionu ekspanziju rimskog društva i na taj način obezbedi dominaciju rimske imperije u svetu antičkog doba. Po svojim krajnjim konzekvencama, treba primetiti, da je i ovaj oblik populacione politike tretirao rimsku porodicu kao obično demografsko

sredstvo za stvaranje određenih unutrašnjih i spoljno političkih ciljeva. Zbog toga je određivanje broja dece u porodici zavisilo ne od stava bračnih drugova, već od mera državne politike koja se ostvarivala kroz zakonske norme.

3) Prema ideologiji hrišćanske crkve, koja je u ustanovi braka i aktu začeca videla elemente svete tajne, proces i obim prokreacije dece izlaze izvan ljudske kontrole. Misija čoveka sastoji se u aktu začeca potomstva koje će slaviti ime svoga transcendentnog tvorca. Što je veći broj potomaka to je ljudska sreća potpunija. Rađanje dece je osnovni cilj braka. Zbog toga, svesno izbegavanje da se deca kreiraju čini brak ništavim. Ovakav stav, koji je predstavnik rane hrišćanske filozofije Avgustin izrazio postavljajući realističku koncepciju o cilju braka, u svemu je kasnije prihvatilo i najizrazitiji predstavnik pozne skolastike Toma Akvinski. Po njemu svi ciljevi braka sadržani su u osnovnom zahtevu: rađanju i podizanju dece. Zbog toga su ograničenja u politici rađanja potomstva protivna učenju hrišćanske crkve, stvarnim interesima bračnih drugova i društva kao celine.

4) Suprotno ovim idejama u Engleskoj se krajem XVIII i početkom XIX veka pojavilo i razvilo učenje o neophodnosti ograničenja porasta stanovništva. Tvorac ovog učenja bio je Tomas Maltus anglikanski paroh i kasniji profesor jednog poznatog engleskog koledža, poklonik Žan Žak Ruso-a i pisac poznate knjige: Ogled o principima naseljenosti. Polemišući sa G. Goldvinom, koji je smatrao da u ljudskom društvu dominira princip prema kome se stanovništvo stalno održava na nivou sredstava za svoj opstanak i da će zemlja uvek moći da ishrani svoje stanovnike bez obzira na obim porasta stanovništva, Maltus je smatrao da je to pokušaj da se „misterioznim i skrivenim“ uzrocima objasni prisustvo jedne opšte transcendentne ravnoteže koja u svojoj osnovi nije egzistentna. Naprotiv, po mišljenju Maltusa, u svetu postoji opšta disproporcija između porasta broja stanovnika i sredstava za ishranu koja omogućavaju opstanak čovečanstva. Tempo populacionog razvika odvija se daleko brže nego što je zemlja, kao osnovno privredno dobro, u stanju da to normalno prati. Drugim rečima, porast broja stanovnika po svom intenzitetu je neograničen, dok su sredstva za njegovu ishranu, koja su vezana za zemlju kao konstantnu vrednost, u krajnjoj liniji ograničena i unapred data. Težnja da se proces proizvodnje ljudskih dobara neophodnih za egzistenciju čovečanstva usavrši i proširi, poveća po obimu i ubrza po intenzitetu nikad ne može dobiti takve razmere koji bi bili dovoljni da se normalno prati neobuzdani tok demografske ekspanzije. Zbog toga Maltus smatra da čovečanstvo (a posebno radničkoj klasi) pretili najezda bede i bolesti, neishranjenosti i straha za sutrašnjicu, pad opšteg morala i rasulo svih društvenih vrednosti, trijumf egoizma i bespoštedna borba za goli opstanak i konačno totalna katastrofa i odumiranje miliona ljudi koji su svojim brojem prešli prirodnu granicu jedino realne ravnoteže između postojećih zemaljskih dobara i tačno određenog broja ljudi koji ta dobra mogu normalno da koriste. Zbog toga, Maltus preporučuje ograničenje i kontrolu u procesu rađanja dece, a koji se neposredno ostvaruju što kasnijim ulaženjem muškarca i žene u brak i jednim režimom stroge seksualne bračne i izvan bračne uzdržanosti. Na ovaj način, preko opštih restriktivnih koncepcija u popula-

cionoj politici može se očuvati ustanova braka i sve ostale ljudske institucije na nivou koji omogućava pristojan i ljudi dostojan svakodnevnii život.

Ne ulazeći u ocenu tačnosti Maltusovih koncepcija, naročito onih koje imaju čisto demografski značaj ili ekonomsku vrednost sa stanovništva opšteg razvitka proizvodnih snaga i porasta dobara potrebnih za ljudsku egzistenciju (kao i onih primedaba koji mu osporavaju originalnost i pripisuju plagijat od ekonomista i etičara Stjuarta, Foea, Franklina, Tonsenda i drugih), treba primetiti da su neposredna sredstva za ostvarenje njegove vizije populacione politike, u krajnjoj liniji, okrenuta protiv ljudske prirode i onih odlučujućih nagona koji čovekom dominiraju. Na ovaj način se ljudska vrednost dovodi u neposrednu zavisnost od njene moći da reguliše tok svojih seksualnih nagona. Međutim, ovakav stav Maltusa, koji je objektivno neodrživ, može se i razumeti s obzirom na vreme u kome je živio, odsustvo efikasnih kontraceptivnih sredstava i štetnost abortusa koji je smatrao nedozvoljenim.

5) Stav Marksa i Engelsa (marksizma) prema politici planiranja porodice, dobijao je u delima autora koji su se bavili problemima demografskog razvoja, različita objašnjenja i tumačenja. S obzirom da se Marks nije direktno bavio ovim problemima i da je samo uzgred doticao i neke najšire aspekte populacione politike, objektivno je davalo dosta povoda da se te njegove uzgredne misli različito interpretiraju. Tako, po jednom mišljenju, Marks je zauzimao negativan stav prema Maltusovim koncepcijama, te je u principu bio i protiv politike ograničavanja porasta stanovništva. Međutim, po drugom tumačenju, Marks je kritikovao Maltusovu teoriju o opadajućim prinosima i antidruštveni pristup porastu broja novih generacija u redovima radničke klase, za koju je pojavu isključivo vezivao njihov težak klasni položaj umesto za odnose u procesu proizvodnje i način prisvajanja dobara. Zbog toga, kritikujući Maltusove ekonomske poglede, Marks se direktno nije izjašnjavao o značaju i vrednosti porasta stanovništva posmatranih iz toga aspekta. Šta više, Marks je tvrdio da apstraktan zakon populacije postoji samo za biljke i životinje (sem ako se i tu čovek svojim stvaralačkim aktom ne angažuje), iz čega je ova druga grupa njegovih interpretatora izvodila zaključak da u društvenom životu taj stihijni princip nije prisutan. Svesna kontrola procesa rađanja, koja je Marksu bila bliska, direktno se izvodi iz njegovih reči da apsolutna veličina porodice stoji u obrnutoj srazmeri prema veličini najamnine kao i prema masi životnih namirnica koji toj porodici stoje na raspoloženju.

U ovom pogledu Engels je bio još određeniji. Po njemu, potreba da se postave granice porastu stanovništva je egzistentna ali ne u apsolutnom već u relativnom smislu. Svako društvo na određenom stupnju svoga razvoja oceniće potrebu da se primene mere populacione politike sredstvima koja se u datom trenutku pokažu kao neophodna i najbolja. Kriterijumi opšteg ljudskog progresa, kao i načela humanosti, predstavljaju neposredne razloge koji opravdavaju politiku kontrole rađanja i u socijalističkom društvu.

6) Prema oceni Avgusta Bebela, stanovništvo u socijalističkom društvu sporije će se povećavati nego što je to bio slučaj u prethodnoj i ranijim društveno-istorijskim formacijama. Izmenjen položaj žene u

društvu, koji se više ne iscrpljuje u misiji materinstva i negovanju velikog broja dece već se javlja i u mnogim drugim oblastima počev od političkog delovanja pa do kulturne aktivnosti, objektivno dovodi do stvaranja porodice sa malim brojem potomstva. U takvim okolnostima akt prokreacije dece više se ne prepušta uticaju „božije promisli“, već svesnom odnosu ravnopravnih bračnih drugova. Zbog toga je politika planiranja porodice neposredna posledica višeg i savršenijeg oblika u kome se društveni život odvija.

III. PLANIRANJE PORODICE U SAVREMENOM DRUŠTVU

1) Prema statističkim podacima, koje javnosti prezentira Statistički demografski godišnjak Ujedinjenih Nacija, do sredine jula 1970. godine, broj ljudi na našoj zemlji iznosio je 3,552 milijarde. Ako prisutna stopa porasta stanovništva ostane neizmenjena i u narednih trideset i šest godina, broj stanovnika na našoj planeti iznosiće blizu sedam milijarde. U svetu u kome živimo, svake sekunde rodi se 2 deteta, svakog minuta 120 dece, svakog sata 7.200 dece, a svakog dana 172.800 dece. Iako se demografi i futurolozi ne slažu u pogledu ukupnog broja stanovnika koji će živeti na našoj planeti početkom XXI veka, ostaje činjenica da naše vreme karakteriše puna demografska ekspanzija.

Prema izvesnim procenama, koje treba primiti kao verodostojne, na početku našeg računanja vremena, na zemlji je živelo oko 300 miliona ljudi. Početkom XVIII veka, dakle za nešto više od šesnaest vekova, čovečanstvo se u svom broju jedva udvostručilo. Za narednih 100 godina, dakle počev od kraja XVII veka, stanovništvo na zemlji se naglo povećalo. Od 500 miliona ljudi, koliko ih je do tada bilo, početkom XVIII veka čovečanstvo je dostiglo cifru od milijardu ljudi, da bi se u naše vreme taj broj popeo na preko 3.500 milijardi osoba. I dok je najveći porast zabeležen u XIX veku sa nešto više od 700 miliona ljudi, u naše doba, smatra se, da se čovečanstvo, za nešto manje od pola veka, može povećati za preko 4 milijarde ljudi. Ovaj porast je nesumnjivo fascinantan i predstavlja jednu od odlučujućih karakteristika vremena u kome živimo. Prema ovoj stopi porasta stanovništva, kao svojevrsnom fenomenu, demografi, sociolozi, ekonomisti, političari pa i pravnici, ne mogu ostati ravnodušni. Njihov stav prema politici planiranja porodice pobuđuje opštu pažnju i poseban stručni interes.

2) U savremenom društvu ideja o planiranju porodice ima svoje odlučne i energične pobornike, ali i veoma uporne protivnike.

a) Prema stavu koji pledira za prihvatanje koncepcije o planiranju porodice, dakle za politiku ograničenja u porastu stanovništva, savremeni ekonomski razvoj u svetu objektivno nije u stanju da efikasno prati intenzivan tempo povećanja broja stanovnika. Zbog toga, ideja o planiranju porodice (imajući u vidu i sve teškoće da se njen smisao i korisnost shvati i prihvati „u najširim i obično neprosvećenim svetskim masama“), predstavlja neophodan i imperativan zahtev vremena u kome živimo.

Prema pisanju „Literaturnaje gazete“, priraštaj stanovništva „dovodi do iscrpljivanja prirodnih rezervi hrane i podstiče na proizvodnju

svih vrsta otrova. Najznačajniju posledicu prenaseljenosti predstavljaju nastanak bede, gubitak udobnosti i čovekovog dostojanstva, koji su mogućni samo kad ima mesta za lični život. Potpuno je jasno da se stare predrasude i pogledi moraju izmeniti (misli se na ideju neograničenog razmnožavanja ljudi — primedba M. M.). U 1991. godini porodice sa viša dece smatraće se antidruštvenim. Materinstvo više neće biti čast: pojava deteta shvatiće se kao pretnja opštoj sreći... Udata žena i majka neće više ulivati osećanje poštovanja kao dosad. Mogućnost da se devojka ne udaje i rađa skinuće sa nje težak teret koji nosi od pamtiveka. A kada materinstvo prestane da bude najviši cilj žene... seksualni život predstavljajuće jednu od životnih radosti”.

b) Prema protivnicima ideje o planiranju porodice, savremena populaciona politika objektivno predstavlja pokušaj da se u naše vreme ponovo ožive pogledi i mišljenja Tomasa Maltusa. Jednom reči, neomaltuzijanizam insistira na svojoj reafirmaciji. Međutim, ovi naponi su višestruko neprihvatljivi i neopravdani. Maltus je, posmatrano iz ugla njegovog vremena, možda i imao pravo, jer u to vreme privreda nije bila razvijena i nije dobila svoje „pravne globalne razmere”. Zbog toga, prema nosiocima ovog shvatanja, kada se privreda u čitavom svetu postavi na najracionalniju osnovu i kada više neće biti „stotine nacionalnih ekonomija već jedna jedinstvena i kada privreda preraste u tehnologiju, sa nestankom gladi nestaje i pesimističke vizije o sudbini čovečanstva”. U sklopu ovih koncepcija, moderni maltuzijanizam nema efektivnu vrednost, ili u najboljem slučaju njegove ideje u našim uslovima imaju samo privremeni i prolazni značaj.

U sklopu ovih razmatranja, treba primetiti, da Svetska zdravstvena organizacija zastupa shvatanje koje se otvoreno i oštro suprotstavlja koncepciji o potrebi i neophodnosti planiranja porodice. U programskoj deklaraciji ove organizacije ističe se da njen cilj nije u zaustavljanju i restrikciji procesa rađanja, već u aktivnom i efikasnom pomaganju svim ljudima da „rađaju decu i žive u dobrom zdravlju”.

Prema protivnicima ideje o planiranju porodice, politika ograničavanja prirodnog priraštaja objektivno ugrožava zdravlje i to posebno žena, a dovodi u pitanje i sam opstanak kao i progres čovečanstva. Koncepcija o planiranju porodice zasniva se na ideji o „odvajanju seksualnosti od realnosti”, a štetna i opasna praksa pobačaja dobija široke razmere. Mladi ljudi koji koriste razne oblike kontraceptivnih sredstava (koja su u osnovi neproverena i nepouzdana), „osećaju se u psihi uvek ranjenim”. Zbog toga je populaciona politika sprečavanja demografske ekspanzije, u krajnjoj liniji, okrenuta protiv interesa bračnih drugova i vanbračnih parova uopšte, iako u svom programu ističe da služi savremenim potrebama čovečanstva.

U kompleksu najodlučnijih pobornika prirodnog priraštaja stanovništva, katolička crkva danas zauzima jedno od najistaknutijih mesta. Svoj stav o prevenciji neželjenog začeća Papa Pavle VI izrazio je u Enciklici: „Ljudski život” od 29. jula 1968. godine. Istovremeno, u svom nastupu u Ujedinjenim Nacijama, odgovarajući na izjavu dvanaest državnika (među kojima se nalazi i Predsednik naše Republike) o neophodnosti prihvatanja politike planiranja porodice u svetskim razmerama (iz decembra 1966. godine), Papa je istakao da je cilj Ujedinjenih Na-

cija da se stvore najoptimalniji uslovi u kojima bi „hleba bilo dovoljno za stolom čitavog čovečanstva, a ne da se favorizuje veštačko ograničavanje rađanja“.

3) U savremenim državama stav prema politici planiranja porodice je različit.

a) Tako, u Japanu politika ograničavanja priraštaja stanovništva je prisutna i vodi se intenzivno i sistematski. Sa promenama u klasičnoj patrijarhalnoj porodici, u kojoj je otac imao veoma visok autoritet, menjaju se i shvatanja o odnosima bračnih drugova, položaju dece u porodici, o etičkim principima, a formira se i novi pogled na život i mesto čoveka u savremenom svetu. U 1940. godini, prosečna japanska porodica imala je petoro dece. Međutim, deset godina kasnije (oko 1950. godine), ta se vizija idealne prosečne porodice radikalno menja; sada dvoje dece, zajedno sa roditeljima, pružaju opšti, standardni izgled japanske moderne porodice.

Pre izbijanja drugog svetskog rata, militaristička vlada Japana, obuzeta ekspanzionističkim ambicijama, podsticala je svim raspoloživim sredstvima (počev od materijalnog stimuliranja pa do široke aktivnosti prosvetnih i propagandnih institucija) rađanje što većeg broja dece. Abortusi su bili zabranjeni, a nije se dopuštalo ni rasturanje literature o kontroli rađanja. Međutim, u današnjem Japanu vodi se populaciona politika na sasvim drugim osnovama. Abortusi su dozvoljeni iako ne i poželjni iz zdravstvenih razloga; u prvi plan se ističe elastična ali i kompleksna upotreba kontraceptivnih sredstava. Ideja o planiranju porodice širi se kratkim, instruktivnim informacijama i popularnim člancima koji se gotovo masovno objavljuju u dnevnim listovima, nedeljnim revijama i ženskim magazinima. S obzirom na gotovo potpuno iskorenjenu nepismenost, ova intenzivna i dobro zamišljena propaganda aktivnost postiže vrlo viloke efekte.

U savremenom Japanu tri osnovna razloga diktiraju potrebu za restriktivnom populacionom politikom. Prema prvom, japanski bračni parovi teže da modernizuju svoje domaćinstvo, da dostignu viši životni standard, da aktivnije i neposrednije uživaju u životu, da često putuju i borave na odmoru, što im inače velike porodične obaveze ne bi dopustile. Zbog toga, japanski bračni parovi stupaju u brak u što kasnijim godinama i po pravilu dobijaju dete tek po isteku četvrte ili pete godine od zaključenja braka. Po drugom razlogu, misija žene u porodici i društvu više se ne svodi na isključivu funkciju materinstva; žena danas radi u fabrici i nadležtvima, čime je njeno dosta obimno angažovanje izvan braka onemogućava da formira brojniju porodicu. I najzad, po trećem razlogu, japanska seoska porodica ne teži da ima veći broj dece, kako se preko ustanove nasleđivanja zemljišni posed, koji je i onako mali, ne bi dalje usitnjavao i gubio u svojoj vrednosti.

Istovremeno, opšta je konstatacija sociologa i demografa, koji dobro poznaju savremenu japansku porodicu i japansko društvo uopšte, da ovakav oblik populacione politike nije rezultat odsustva ili umanjavanja ljubavi modernih mladih Japanaca prema deci. Naprotiv, mnoge ankete i sociološka proučavanja, otkrivaju da većina Japanaca intimno želi da ima bar četvoro dece, ali da su ove želje u suprotnosti sa stvarnim interesima japanske porodice i društva u celini.

b) U Australiji porast stanovništva je u padu. Za nepunih deset godina prosečna australijska porodica izmenila je svoj izgled. Ako se nekad idealni model porodice sastojao od troje dece, danas se taj broj potomaka svodi na dva deteta. Kao glavni razlog za pad nataliteta uzima se momenat po kome udata žena sve češće stupa u radni odnos. Zbog toga je zvanično australijska politika, u težnji da se ogromna prostranstva zemlje učine privredno korisnim, usmerena u pravcu podsticanja populacione ekspanzije. Kao sredstva za ostvarenje ove politike pominju se, pored ostalog, i mere poreske intervencije. Porodice istih prihoda sa manjim brojem dece, plaćale bi veću porezu od porodice sa većim brojem potomaka.

c) U Indiji, porast stanovništva, prema ocenama i izjavama zvaničnih organa, uzima gotovo „katastrofalne razmere“. U 1968. godini, u Indiji je konstatovano prisustvo 540 miliona stanovnika što predstavlja četrnaesti deo od ukupnog broja stanovnika u svetu. Za poslednjih deset godina priliv stanovništva bio je ravan ukupnom broju stanovnika Velike Britanije i Zapadne Nemačke. Zbog toga se planiranje porodice u Indiji pojavljuje kao najozbiljnija i najakutnija potreba.

Prema osnovnim koncepcijama prihvaćene populacione politike, za savremenu Indiju predstavlja socijalni ideal: mala porodica sa najviše tri deteta. Da bi se to ostvarilo trebalo je preduzeti široke i dobro zamišljene korake u primeni raznovrsnih oblika kontraceptivnih sredstava. Međutim, dosadašnja iskustva su pokazala da jedva 30% žena prihvata ideju o ovakvom obliku planiranja porodice. Ovaj nezadovoljavajući rezultat dobrim je delom posledica verskih uticaja, nepismenosti, zaostalosti i opšte neprosvećenosti većine naroda a posebno žena. Zbog toga se sada vode brojne i veoma oštre polemike o proširenju sredstava za primenu restriktivne populacione politike. Kao jedna od tih novih mera predlaže se uvođenje i pobačaja kao zakonskog sredstva u planiranju porodice, kao i povećanje godina za sticanje bračne sposobnosti (25 za ženu i 30 za muškarca).

d) Narodna Republika Kina, po broju stanovnika je najveća država na svetu. Prema Statističkom demografskom godišnjaku Ujedinjenih Nacija, Kina danas ima 740 miliona stanovnika (zvanične kineske institucije tvrde da taj broj ne iznosi više od 650 miliona).

Nagli porast stanovništva izazvao je potrebu da se u Kini radikalno izmeni stav prema ideji planiranja porodice. Od politike populacione ekspanzije prešlo se na gotovo rigorozna ograničenja u porastu stanovništva. Sredstva koja se koriste za primenu nove restriktivne demografske politike su veoma brojna i kompleksna. Pre svega, insistira se na sredstvima političkog (ideološkog) uticaja. Svi bračni drugovi, koji stupaju u brak, dobijaju tri upitnika u kojima treba da iznesu svoj plan primene kontraceptivnih sredstava. Ako se nakon toga u braku rodi više od dvoje dece, koji se broj smatra najcelishodnijim za savremenu kinesku porodicu, onda se roditelji mogu pozvati na političku odgovornost zbog nepažnje i nebudnog odnosa prema prihvaćenim dužnostima. No, pored ovog političkog pritiska, bračni drugovi sa više od dvoje dece, izloženi su i ekonomskim (materijalnim) sankcijama. Za treće dete roditeljima se ne daju bonovi za tekstil, a zaposlenoj majci se ne plaća porođajno odsustvo. Istovremeno, abortus je dopušten, a majci za primenu lekarske intervencije nije potrebna saglasnost muža.

Da bi se sprečilo rođenje većeg broja dece, u Kini se, u cilju prevencije, koriste i kontraceptivna sredstva. Vršiti se propaganda i u prilog sterilizacije muškarca i žene, ali se u ovom pogledu postižu gotovo nezaapaženi rezultati. Osim toga, insistira se da kineski građani stupaju u brak u što kasnijim godinama, a dugogodišnji raskid fakičke bračne zajednice premeštajem jednog bračnog druga u prostrane, daleke krajeve zemlje dosta se često praktikuje. Istovremeno, da bi se osujetilo nekontrolisano rađanje dece izvan braka, na pojavu vanbračnih potomaka ne gleda se blagonaklono; šta više, tvrdi se, da ova deca imaju inferiorniji društveni tretman.

e) U SSSR-u ne zauzima se određen stav prema populacionoj politici. U domenu planiranja porodice, prema opšte prihvaćenom stavu, ne treba voditi administrativnu politiku. Država nije ovlašćena da odlučuje ko od građana treba da ima dece i koliko taj broj treba da iznosi. Stimuliranje populacione ekspanzije nije opravdano u istoj meri kao ni insistiranje na restriktivnim merama. Zvanična politika u planiranju porodice ne može biti prihvaćena pa ma koliko prinudne mere za ograničenje rađanja izgledale opravdane i racionalne, a pobude „dobre i humane“. Jedino su bračni drugovi pozvani da odluče o broju svoje dece. Zbog toga je država dužna da građanima pruži sve potrebne uslove da svoju viziju idealne porodice ostvare na najsigurniji i najbolji način.

Inače, treba primetiti, da je u SSSR-u već dugi niz godina natalitet veoma nizak. Godišnji priraštaj stanovništva iznosi oko 4 miliona. Opšta stopa porasta nije se mnogo izmenila od kraja XIX veka. Natalitet je naročito nizak u Moskvi, iako u ovom gradu ima veliki broj servisa za pomoć domaćinstvu i savremenih ustanova za smeštaj oko 900 hiljada predškolske dece. Kratkotrajna državna politika populacione ekspanzije, koja je bila prisutna odmah posle drugog svetskog rata, da bi se nadoknadili ogromni ljudski gubici, i koja je bila praćena raznim oblicima stimulativnih mera (od politike dečijih dodataka pa do društvenog priznanja ženama sa većim brojem dece — „majka heroj“), nije dovela do očekivanih rezultata. Natalitet, posle kraćeg porasta, bio je i dalje uobičajeno nizak.

Kao jedno od mogućih objašnjenja ove demografske pojave uzima se posebno značajan i izuzetno respektovan položaj žene u sovjetskom društvu. SSSR je vodeća zemlja u svetu po broju zaposlenih žena (taj broj iznosi 50% od svih zaposlenih). Šta više, broj zaposlenih žena sa visokom i srednjom stručnom spremom je veći od broja zaposlenih muškaraca sa istim kvalifikacijama (taj odnos je izražen 58% prema 42% u korist žene). Jednom reči, u Sovjetskom Savezu žena je masovno angažovana u društvenom, privrednom i političkom životu zemlje. Prema tome, materinstvo nije jedina i isključiva misija sovjetske žene. Ako se ovaj momenat o opštem (društvenom) i posebnom (porodičnom) položaju žene dopuni i podatkom da bračni parovi stupaju u brak obično u kasnijim godinama, da je stanbeni prostor još uvek relativno skućen, a prosečni standard građana nedovoljno visok, onda se pravi razlozi za niski natalitet mogu bliže sagledati.

Inače, treba reći, da se u SSSR-u građani mogu koristiti najsavremenijim kontraceptivnim sredstvima. Istovremeno, bračni drugovi, pošto je pismenost na veoma visokom nivou, a knjiga i štampa jeftini i

lako dostupni, dobijaju popularne stručne savete o primeni zaštitnih sredstava. Što se tiče abortusa, treba se podsetiti, da je SSSR prva zemlja na svetu koja je prihvatila legalizovani pobačaj.

f) U ČSSR-u natalitet je, kao i u Sovjetskom Savezu, u приметnom padu što izaziva zabrinutost zvaničnih krugova. Smatra se da objašnjenje ove pojave treba tražiti pre svega u karakteru porodice, zatim u izmenjenom položaju žene u društvu, i najzad, u sve većem smanjenju osećaja porodične odgovornosti. U središtu bračnog života sve se češće nailazi na težnju za većim provodom i lakom rasonodom. Bračni drugovi više ne pokazuju široku spremnost da brojnim odricanjem i nesebičnim žrtvovanjem preuzmu na sebe odgovornu misiju roditelja. Dete za porodicu, u većini slučajeva, „ne predstavlja prednost nego opterećenje“. Zbog niskih prihoda, oba bračna druga su primorana da rade. Ta činjenica dovodi do redovne pojave u kojoj bračni drugovi rano ujutru po mraku, vetru, kiši ili snegu trče sa decom u naručju u pravcu jaslji ili obdaništa, a zatim na svoje radno mesto u drugom kraju grada. Uveče, umesto odmora, prijatne šetnje ili kulturne rasonode, roditelji odlaze po svoju decu, i u opštoj saobraćajnoj gužvi vraćaju se kući. Ovakav način života razbio je mnoge iluzije o braku i porodici, a posebno o deci kao roditeljskoj radosti. Ako se tome priključi i konstatacija da se ustanovama za smeštaj dece „ne mogu staviti medicinski prigovori“, ali da u sebi nose ozbiljne nedostatke „koji dotiču ljudsku osećajnost“, onda nije teško zaključiti zašto se u brakovima rađa tako mali broj dece. Jednom reči, u čehoslovačkom društvu, smatra se, nisu stvoreni povoljni porodični uslovi za porast stope nataliteta.

U težnji da podstakne razmišljanje o najefikasnijim metodama populacione ekspanzije i stvaranje idealne porodice sa četvoro dece, u „Literarnim novinama“ izneto je mišljenje (koje je svojevrсно, s obzirom na opšte prihvaćen politički stav o odnosu polova u socijalističkom društvu) o neophodnosti da se žena vrati u kuću, svome domaćinstvu, a posebno svojoj deci. Materinstvo u postojećim uslovima bilo je gotovo potpuno podcenjeno i tretirano na inferioran način. Zbog toga, misiju majke treba izjednačiti sa svim drugim pozivima i društveno korisnim delatnostima. Konceptija o zaposlenoj majci sasvim je podbacila. Ona je ženi, možda, donela prividan osećaj društvene emancipacije, ali je na njena umorna pleća svalila još veće napore i sve ozbiljnije teškoće. Zaposlena majka nije dobar službenik, a još manje dobar roditelj. U težnji da bude svuda, žena objektivno ne stiže nigde. Zbog toga se, po mišljenju koje navodimo, ideja materinstva mora što pre restaurirati, a njena moralna vrednost i društveni značaj jasnije i ozbiljnije istaći. U tom smislu posebno se ukazuje na načelo: da je doneti dete na svet i brinuti se za njegovo podizanje i vaspitanje za društvo mnogo značajnija misija od posla sekretarice ili računovodstvenog službenika u nekom nadležstvu. U skladu sa ovakvim shvatanjem, majci za njenu odgovornu dužnost treba dati iste prinadležnosti koje bi inače imala da se nalazi na radnom mestu izvan kuće. Tek sa ovakvim pristupom porodičnim odnosima, može se realno očekivati da se politika populacione ekspanzije u praksi ostvari, a u porodici stvore sređeni i stabilni odnosi zadovoljnih i sretnih članova.

g) U ostalim evropskim socijalističkim zemljama stanje nataliteta je uglavnom slično, sem u DR Nemačkoj u kojoj je u blagom usponu.

U NR Bugarskoj, prema rezultatima jedne ankete, planiranje porodice započinje tek nakon rođenja prvog deteta. Sa gledišta populacione politike, prvo dete „dolazi stihijno, a drugo je rezultat razmišljanja i plana“. Kult dvoje dece prisutan je u Bugarskoj, Rumuniji i Mađarskoj. U Dr Nemačkoj, gde je broj zaposlenih žena visok (nešto preko 40% od ukupno zaposlenih), politika, koja podstiče rađanje većeg broja dece, ostvaruje se kroz dopunska novčana sredstva (koja nisu mala) za svaki nov porođaj. U ovoj zemlji posvećuje se i posebna pažnja razvijanju ustanova dečijih jasli i obdaništa. Njihov broj je veoma visok, planski su razmešteni u gradskim rejonima, a sistem rada u njima je na savremenim modernim osnovama (postoji razrađen sistem dovođenja i vraćanja dece prevoznim sredstvima). Zbog toga se smatra da su stvoreni svi potrebni uslovi za stabilne odnose u porodici. Inače, mogućnost planiranja porodice (svesno ograničenje broja dece) je obezbeđeno posebnim Zakonom o zdravlju. Kontraceptivna sredstva mogu se neograničeno koristiti, dok je abortus dopušten samo pod određenim uslovima.

h) Zemlje Latinske Amerike, prema statističkim podacima koji su nam bili dostupni, doživljavaju intenzivnu populacionu ekspanziju. Porast stanovništva do drugog svetskog rata koji se smatrao relativno normalnim, uzeo je nakon ovog perioda razmere za koje mnogi sociolozi daju kvalifikaciju demografske katastrofe. Na početku našeg veka, dvadeset latinskoameričkih država imalo je ukupno 60 miliona stanovnika. 1960 godine taj se broj povećao na nešto više od 207 miliona. Praktično, za 60 godina, broj stanovnika se gotovo utrostručio. Ako se porast stanovništva bude odvijao u ovakvom tempu, prema izvesnim proračunima, očekuje se da će 1980 godine Latinska Amerika imati preko 365 miliona stanovnika. Naime, smatra se, da će za 15 godina broj stanovnika porasti za 126 miliona, što prema konstataciji stručnjaka iznosi 2,6% godišnje. Ovakva stopa porasta je najveća na svetu i nadmašuje Afrički kontinent gde taj porast iznosi 2,1 i Aziju gde iznosi 2 procenta.

Pa ipak treba primetiti da taj porast nije jedan u svim latinskoameričkim državama. Najveći porast zabeležen je u Venecueli (3,9%) i Kostariki (3,8%), najniži u Argentini (1,7%) i Urugvaju (0,9%). Najveći porast je u tropskim oblastima među stanovništvom koje čine crnci i melezi.

Ovako demografsko stanje posledica je odsustva bilo kakve populacione politike. U većini država planiranje porodice se ne vrši, a priraštaj stanovništva prepušten je isključivo stihijnom delovanju prirodnih zakona.

i) Na Afričkom kontinentu, naročito u državama južno od Sahare, stopa porasta stanovništva je izrazito visoka. Država u ovom afričkom pojasu vode politiku populacione ekspanzije. Malo je porodica koje su bez šestoro dece. I dok se u svetu, u proseku, na hiljadu stanovnika godišnje rađa 34 deteta u Gvineji ta cifra iznosi 62, a u Maliju 61 dete. Ovakva demografska politika vodi se u duhu tradicionalnih načela: „Što više dece, to veća radost“.

U težnji da se broj dece stalno povećava, mnoge države podstiču rađanje uspostavljanjem kulta materinstva. „Dan plodnosti“ proslavlja se svake godine i taj praznik priprema se mesecima. Deca rođena u tim

svečanim danima dobijaju posebne skupocene poklone i imaju izuzetno privilegovan naslednopravni položaj.

j) U SAD-u poslednjih godina natalitet je u opadanju. U 1967 godini rođeno je 3.500 miliona Amerikanaca što je приметно manje u odnosu na ranije godine. Ovaj smanjeni tempo u porastu stanovništva, pripisuje se sve jačem uticaju politike planiranja porodice. Kao neposredna posledica ove politike uzima se izmenjeno shvatanje o broju dece u idealno zamišljenoj američkoj porodici. Od nekadašnjeg broja od četvoro dece, savremena prosečna porodica ograničava se na dvoje, a izuzetno troje dece.

Interesantno je приметiti, da američki demografi i sociolozi, oslanjajući se na primerima iz svoje zemlje, nastoje da ospore vrednost mišljenju da je porast stanovništva tesno povezan sa pojavom siromaštva. Američko društvo pokazuje sasvim suprotne tendencije. Veliki broj dece rađa se uglavnom među imućnim ljudima, dok se porodice sa nižim standardom ograničavaju na jedno ili dvoje dece. Razume se da nije teško konstatovati da je ova pojava neposredna posledica politike planiranja porodice.

Inače u SAD-u su savetovališta za kontracepciju veoma brojna i aktivna, dok je legalni abortus uglavnom nedopušten ili se izvodi pod znatno otežanim uslovima.

k) U zapadnoevropskim zemljama, sistem planiranja porodice je prisutan u većini država. Vredno je napomenuti da se posebno insistira na psihološkoj pripremi za upotrebu kontraceptivnih sredstava. Ovakvim pristupom bračni drugovi se navikavaju na shvatanje (pa i životni stav) da dete nije neizbežno. Njegovo rođenje treba dovesti u neposrednu zavisnost od spremnosti bračnih drugova da ga dočekaju sa željom i ljubavlju.

Što se tiče abortusa, kao sredstva za planiranje porodice, u zapadnoevropskim državama može se konstatovati prisustvo dve krajnosti: prva, u kojoj žene odlaze radi abortusa u druge zemlje jer je teško ispuniti uslove koje zakon traži (Finska), i druga, gde se godišnji broj abortusa izjednačava sa brojem novorođene dece (Francuska).

IV. PLANIRANJE PORODICE U JUGOSLAVIJI

1) Prema izvesnim proračunima, očekuje se da će Jugoslavija u 1971 godini imati oko 20 miliona i 700 hiljada stanovnika. Ako se ova predviđanja sotvare, nakon očekivanog popisa stanovništva, može se konstatovati da se u našoj zemlji za poslednjih deset godina (dakle, računajući od popisa iz 1961 godine) broj stanovnika povećao za oko 2 miliona (godišnji priraštaj oko 200 hiljada).

Međutim, treba приметiti da je natalitet kod nas u opadanju. Iako se broj udatih i oženjenih osoba, u odnosu na predratni period, znatno povećao, broj novorođene dece se gotovo svakodnevno smanjuje. Ako je stopa nataliteta u 1931 godini iznosila 37,7, u 1948 godini 28,2 u 1966 godini ta stopa iznosi svega 20,3 procenta.

Prema republikama, najveći broj dece rađa se u Makedoniji (27,1), a najmanji u Hrvatskoj (16,5). Na drugom mestu je Bosna i Hercegovina sa 26,6 procenata, a Crna Gora na trećem sa 25,5 procenata. Sr-

bija je na pretposlednjem mestu sa 18,2 procenata. Inače, što je posebno interesantno, najveći i najniži natalitet kao da je rezervisan ne za republike već za pokrajine. Tako je najveći priliv stanovništva na Kosovu, a najmanji u Vojvodini.

Prosečna jugoslovenska porodica ima dvoje dece. Preko ovog broja potomaka na prvom mestu se nalazi porodica na Kosovu, a na poslednjem, porodica u Vojvodini i Sloveniji. Istovremeno, najveći broj vanbračne dece rađa se u Vojvodini, a najmanji u Crnoj Gori. Treba primetiti, što je svojevrsan paradoks, da se Pokrajina Kosovo, u pogledu broja vanbračne dece, nalazi na drugom mestu, odmah iza Vojvodine.

Prema izvesnim sociološkim i demografskim izučavanjima, većina bračnih drugova smatra da je porodica bez dece „nepoželjna i neprirodna“. Međutim, valja istaći, da je ova anketa otkrila i veliki broj žena u gradovima koje se izjašnjavaju za brak bez dece. Istovremeno, ovakva shvatanja nisu tuđa ni u seoskim porodicama, naročito u Slavoniji i Banatu.

2) U Jugoslaviji politika planiranja porodice je prisutna i aktivna. Celokupna složena problematika, koja nastaje povodom planiranja porodice, registruje se i prati u Saveznom savetu za planiranje porodice. Naša zemlja, kao što smo istakli, jedna je od dvanaest potpisnica Odluke prema kojoj se određivanje veličine porodice smatra jednim od osnovnih ljudskih prava. Ta Odluka saopštena je svetu preko organizacije Ujedinjenih Nacija na Dan ljudskih prava 10 decembra 1966 godine. Ubrzo zatim, u proleće 1969 godine Savezna skupština donela je i Rezoluciju o planiranju porodice, u kojoj se, pored ostalog, ističe:

„Ostvarivanje mogućnosti roditelja da sami određuju broj dece i razmak između porođaja, jedno je od osnovnih ljudskih prava i dužnosti“.

Analizirajući ovaj skupštinski akt u kome se ističe da je planiranje porodice osnovno ljudsko pravo ali istovremeno i dužnost, treba primetiti da se iz te deklaracije (posebno iz reči dužnosti) ne može izvesti zaključak da se u našoj zemlji zauzima negativan stav prema porastu stanovništva i da se vodi restriktivna populaciona politika. Naprotiv, treba istaći, da naša zemlja vodi politiku odsustva zvaničnog stava u pogledu demografske ekspanzije i koncepcije denataliteta, i da odluku o broju prepušta isključivo bračnim drugovima. Rađanje samo željene dece mora postati princip koji će prožimati našu porodicu i omogućiti ženi da afirmira svoje dostojanstvo u traženju ravnoteže između materinstva i društvene aktivnosti izvan porodice. Zbog toga se komponenta dužnosti, koja se podvlači u Rezoluciji, više odnosi na širu zajednicu koja treba da stvori potrebne uslove da se pravo na planiranje porodice u praksi što efikasnije realizuje. U tom smislu preduzimaju se potrebne organizacione, stručne i finansijske mere da se služba kontracepcije proširi i integriše u opštu zdravstvenu službu. Danas 519 zdravstvenih ustanova radi na usvajanju, širenju i propagiranju kontracepcije, a primenjuje se 11 preparata (4 oralna, 3 mehanička i 4 hemijska). Pa ipak, iako su kontraceptivne intervencije sve brojnije, stručnije i efikasnije, osnovni metod u planiranju porodice i dalje ostaje nasilni prekid trudnoće (abortus). Smatra se da se u našoj zemlji godišnje obavi preko 300

hiljada legalnih abortusa i gotovo isto toliko ilegalnih. Praktično, iz ovih neprijatnih podataka, proizlazi da je broj abortusa tri puta veći od godišnjeg priraštaja stanovništva. Ako se ima u vidu štetnost abortusa za zdravlje žene i njen psihički život, i da se često pojavljuje kao potencijalni (a i direktni) uzročnik sterilnosti, čime se porodica lišava mogućnosti da svesno utiče na kasnije planiranje broja dece, onda ovaj visoki stepen abortusa ozbiljno skreće pažnju na sebe i objektivno, svojim uticajem, dovodi do odstupanja od osnovnih koncepcija u planiranju porodice. Zbog toga su mere u pravcu seksualnog vaspitanja građana, a posebno omladine kroz redovni sistem obrazovanja, imperativ vremena u kome se nalazimo. U tom smislu kod nas su počele da se stvaraju i razvijaju mnoge vanškolske obrazovne institucije kao što su „Škole za život“ i „Škole za roditelje“, a nastava seksualnog vaspitanja u redovnim obrazovnim ustanovama sve više dobija karakter posebnog predmeta ili se predaje u okviru biologije i psihologije. U tom pogledu naročito se ističu škole u Sloveniji i Crnoj Gori.

Prema tome, da zaključimo: politika planiranja porodice vodi se u našoj zemlji na savremenim i modernim principima sa traženjem najboljih sredstava da se njeni ciljeva učine što efikasnijim i sa što manjim štetnim posledicama za zdravlje žene. Na ovaj način, humana ideja da svako dete bude željeno dete, biće dopunjena i zahtevom o punom poštovanju žene kao ravnopravnog bračnog druga, sretne majke i zadovoljnog člana naše društvene zajednice.

dr Mihailo Mitić, vanredni profesor

LA PLANIFICATION DE LA FAMILLE

— Résumé —

Parmi les fonctions que la famille a exercées, et qu'elle exerce toujours, au cours de l'histoire, la fonction de reproduction occupe une des places très importantes. Cette mission de la famille repose sur l'instinct biologique de maintien de l'espèce et représente la conséquence naturelle des rapports entre l'homme et la femme, qui sont la base fondamentale du mariage.

La communauté sociale, quels que soient le caractère des institutions politiques et la nature des rapports économiques qui y dominant, avait besoin, de tout temps, de se reproduire sans cesse et d'accomplir sa reproduction dans un cadre précis et défini d'avance. C'est dans ce sens que la société est intéressée à la création des jeunes générations physiquement fortes, intellectuellement développées et éthiquement formées, qui seront capable d'assumer les devoirs responsables dans la vie sociale. La création d'une telle jeune génération, avec des qualités morales et intellectuelles positives, dépend pour une bonne part du mode d'organisation de la vie conjugale et familiale, d'une part, et des conditions de développement de la personne dans le cadre de la famille, de l'autre. C'est pourquoi la société est intéressée à la création de la communauté conjugale moderne et bien organisée. L'Etat atteindra cet objectif en plaçant le mariage et la famille sous sa protection, et en accordant des soins particuliers à leur promotion et développement moderne.

Cependant, malgré le soin général qu'il porte à la création d'une génération dont la valeur essentielle consiste dans les hautes qualités eugéniques et éthiques qu'elle comporte, l'Etat n'était pas toujours intéressé dans une pareille mesure à influer sur la composante qualitative de sa reproduction biologique. La politique de population était dépourvue d'une approche systématique provenant de la nature

du mariage et de la famille, présentant plutôt une dimension externe qui apparaissait périodiquement au cours de l'histoire ou dans des situations de crise particulières et dont le mouvement avait un caractère discontinu, non systématique. L'intervention à laquelle la société recourait pour protéger les intérêts biologiques essentiels de son existence, revêtait objectivement une valeur palliative, au lieu de celle d'une politique durable, méthodologiquement bien conçue et élastique. Dans ce sens, l'idée de planification de la famille, aussi classique qu'elle soit, comportait toujours des éléments d'improvisation, négligeant sa définition finale et son orientation sociale.

Les problèmes de planification de la famille, pris dans leur ensemble, sont aussi, objectivement, la conséquence de la réclamation demandant la modification des rapports entre les sexes. C'est ce qui empêche la tendance à l'exploitation biologique d'un être de la part d'un autre, dont l'essence est déterminée par la condition inférieure de la femme dans le mariage et la famille. C'est pourquoi les éléments de la politique de population résultent des fondements égalitaires de la communauté conjugale contemporaine. Sous cet aspect, les objectifs fondamentaux de la politique de planification de la famille sont définis par le principe selon lequel chaque enfant venu au monde doit être un enfant souhaité.

Enfin, la planification de la famille constitue un des droits fondamentaux et inaliénables de chaque citoyen, quel que soit son sexe et son état de famille. Jusqu'à une période récente, dans certains pays la discussion sur les problèmes de planification de la famille et les moyens de réalisation de cette politique, n'était pas admise. Or, de nos jours le droit à la planification de la famille, le droit de décider du nombre de ses membres, est un des droits fondamentaux de l'homme, dont la portée est très grande aussi bien dans les actes des Nations unies que dans les prescriptions internes de nombreux pays dont la Yougoslavie.

